مىللىتىمىز تۈرك، دىنىمىز ئىسلام، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان

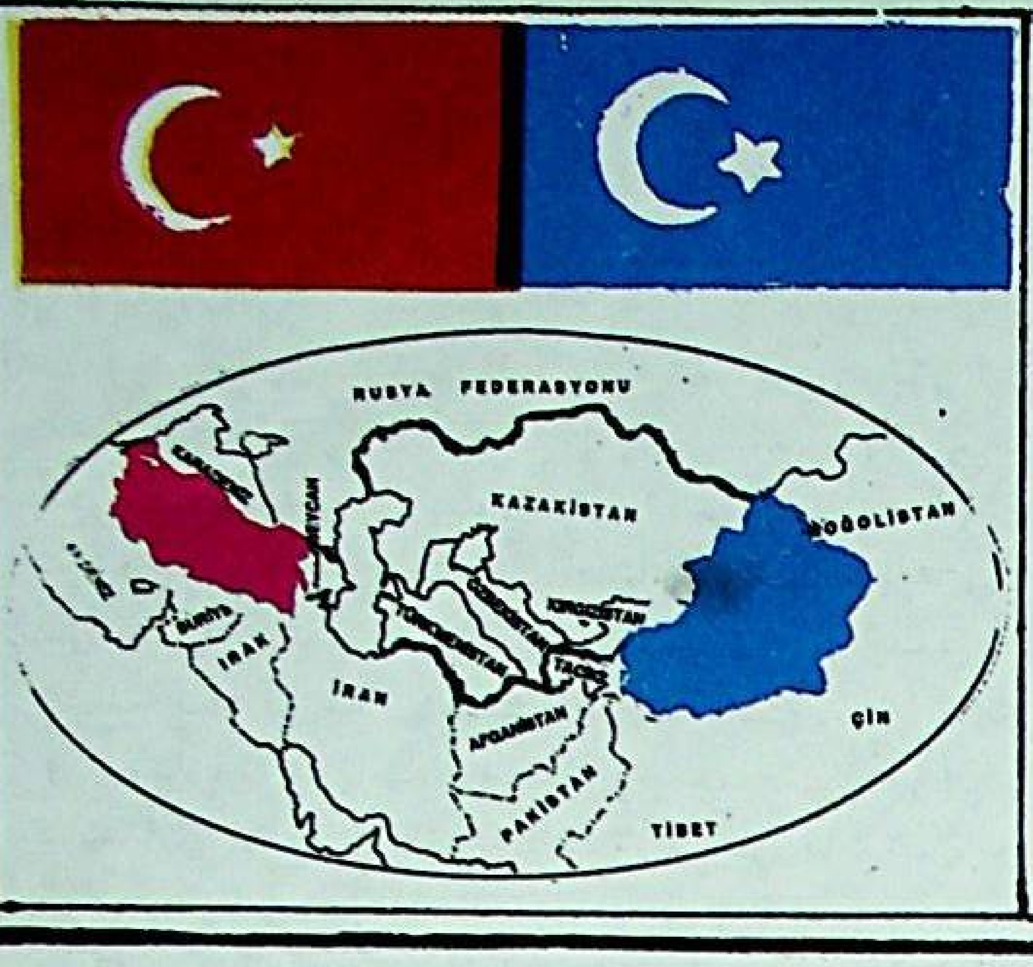

شەرقىي تۈركىستان

ŞARKİ TÜRKİSTAN (DOĞU TÜRKİSTAN)

AYLIK SİYASİ GAZETE —— ئايلىق سىياسىي گېزىت

«ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان نەشرىيات مەركىزى» نەشر قىلدى

1994
10 - ئاي
5 - سان
EKİM 5. SAYI

تۈركمەن ئالىپ تېكىن قازاقىستان، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە زىيارەتتە بولدى

«بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىللى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتى»، ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكىنىڭ رەئىسى تۈركمەن ئالىپ تېكىن 1994-يىل 9-ئاينىڭ 16-كۈنىدىن 22-كۈنىگىچە قازاقىستان، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە ئىككىنچى قېتىم زىيارەتتە بولدى. تۈركمەن ئالىپ تېكىن ئىككى يىل بۇرۇنقى زىيارىتىدە بۇ جۇمھۇرىيەتلەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپچىلىكى بىلەن ئۇچرىشالمىغان ئىدى. بۇ قېتىمقى زىيارەت ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ ھەرقايسى جەمئىيەت ۋە بىرلىك ئەزالىرى، رەھبەرلىرى، ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ۋە بىلىم ئا-

دەملىرى بىلەن يۈزكۆرۈشتى ۋە ئەھۋال سورىدى. بۇنىڭدىن خۇشال بولغان ۋەتەنداشلار تۈركمەن ئالىپ تېكىنگە چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈردى. تۈركمەن ئالىپ تېكىن، بۇ مېنىڭ مىللىي، دىنىي ۋە ۋىجدانىي بۇرچىم دەپ ئېيتتى. (داۋامى 3-بەتتە)

تارىخىي ئۇچرىشىش

بۇيىل 9- ئاينىڭ 9- كۈنى تۈرك دۇنياسىنىڭ ئىككى بۈيۈك لىدەرى ئەيسا يۈسۈپ ئالىپ تېكىن بىلەن مۇستافا جەمىل ئوغلى ئىستانبۇل بوغىزىدا ھۇزۇرلۇق ئىچىگە چۆمگەن ھاۋا باھار رۇزگارى، نامىلىق كېمە ئۈستىدە كۆرۈشتى. كېمىنىڭ ھەر تەرىپىگە ئېسىلغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقى، قىرىم تۈركلىرىنىڭ تاغاق تامغىلىق (داۋامى 3-بەتتە)

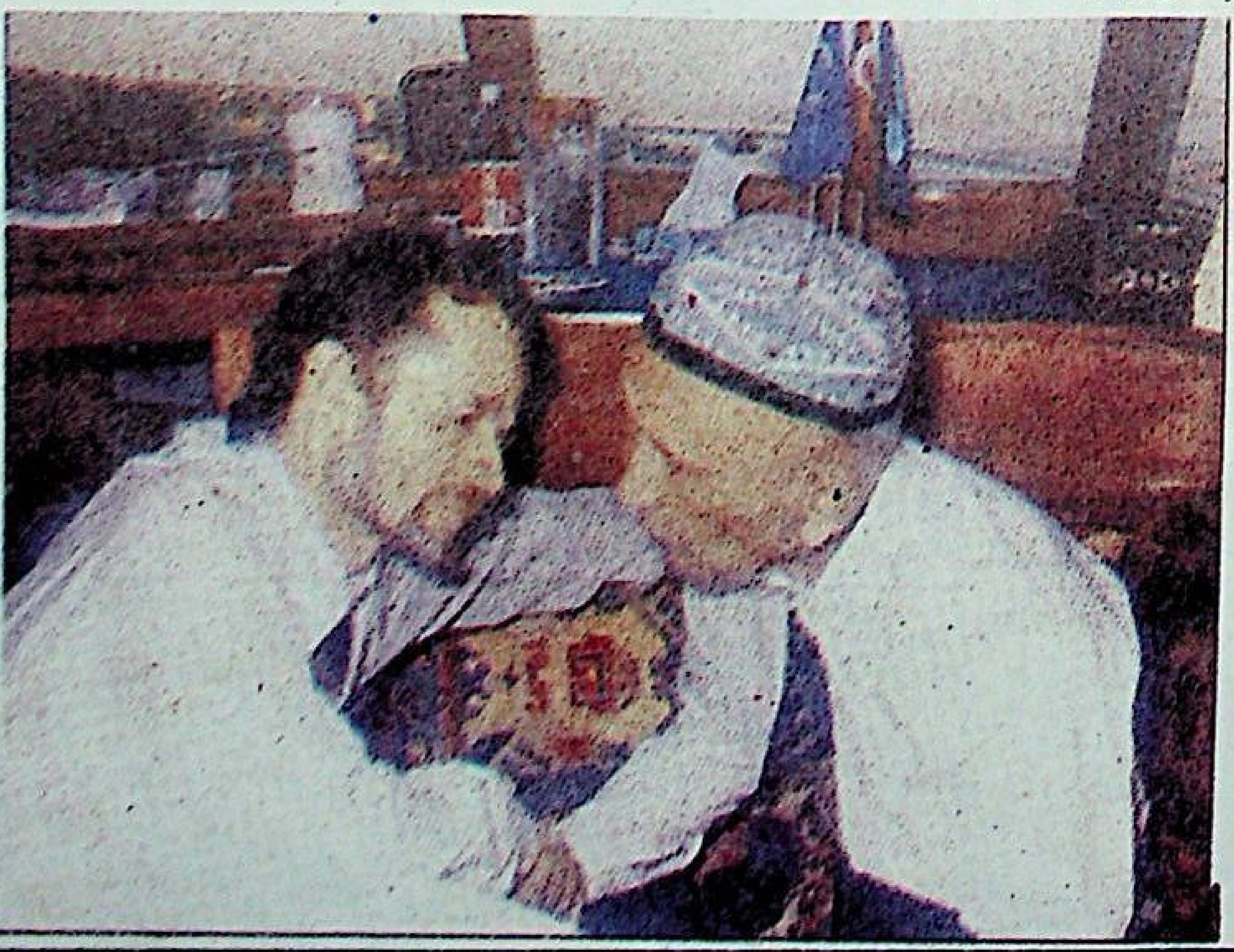

ئاۋىستىرالىيە تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ 2-قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى

ئاۋىستىرالىيە تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ 2- نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى 1994- يىل 5- ئاينىڭ 1- كۈنى ئادىلايد شەھىرىنىڭ كىڭسىلەس پلائىنس ئىسلام مەركىزىدە داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايدا جەم- داۋامى 3-بەتتە

گېرمانىيىدىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلار لى پېڭغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزدى

ئۆز خەۋىرىمىز: بۇيىل 7-ئاينىڭ 7-كۈنى «شەرقىي تۈركىستان ياۋروپا بىرلىكى»، «گېرمانىيىدىكى تىبەتنى قوللاش گۇرۇپپىلىرى» ۋە «خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى» مۇنىخ شەھىرىدە، گېرمانىيىدە زىيارەتتە بولۇۋاتقان خىتاي باشلىقى لى پېڭغا قارشى بىرلەشمە نامايىش ئۆتكۈزدى. نامايىشچىلار دۆلەت مېھمانخانىسى ئالدىغا توپلىنىپ خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستان، تىبەتتە يۈرگۈزۈۋاتقان سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت زوراۋانلىقنى توختىتىشىنى، ئۇيغۇر، تىبەت خەلقىگە ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. بۇ نامايىشتا شەرقىي تۈركىستان، تىبەت داۋاسىغا يېقىندىن ئالاقە كۆرسىتىۋاتقان يەرلىكلەردىنمۇ قاتناشتى. (داۋامى 3-بەتتە)

شەرقىي تۈركىستان خىتاي تېررىتورىيىسىمۇ؟

ئەركىن ئالپ تېكىن

قەدىمقى خىتاي ئىمپېراتورلىرى ئۆزلىرىنى پۈتۈن دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى، «ئاسمان پەرزەندى» دەپ ئاتىشاتتى. كېيىنكى دەۋرلەردە، خىتاي دائىرىلىرى ئەجدادلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، بۇرۇن بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خىتايلار كىرىۋالغان ۋە خىتاي بولمىغان يەرلەرنى خىتاي تېررىتورىيىسىنىڭ «بىر قىسمى» دەپ كۆرسەتتى. شەرقىي تۈركىستانغا بولغان ئىشغالىيىتىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ھەقىقەتنى بۇرمىلاپ، ساختا تارىخ توقۇپ چىقتى. ئۇلار تەپتارتماستىن، شەرقىي تۈركىستان «تاش قوراللار دەۋرىدىن تارتىپ جۇڭگوغا تەۋە» دەپ ئېيتىشتا ئۇيەردىكى خىتايلارنى «بۇ ۋەتىنىمىزنىڭ بىر قىسمى» نىڭ دەلىلى قىلىۋالدى.

تارىختا نەزەر سالساق، خىتايلار شەرقىي تۈركىستاننى 18-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرلىرى بېسىۋالغان. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى، ئۇزاق ۋاقىت ۋە دائىملىق ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئەمەس. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 104-يىلىدىن مىلادى 751-يىلىغىچە 6 قېتىم زوراۋانلىق ئېلىپ باردى. بۇ جەرياندا يالغۇز شەرقىي تۈركىستانغا زوراۋانلىق قىلىپ قالماي، ئەتراپتىكى مەملىكەتلەرگىمۇ كېڭەيمىچىلىك يۈرگۈزدى. ئۇنىڭ بۇ كېڭەيمىچىلىكى شەرقىي تۈركىستانغا بولغان زوراۋانلىقىنى ئاجىزلىتىپ، 855 يىل جەرياندا، ئالدى 7 يىل كەينى 49 يىل بولۇپ جەمى 157 يىل دەۋر سۈردى. شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىل ياشىغان ۋاقتى 698 يىلنى ئىگىلەيدۇ.

مىلادىنىڭ 751-يىلى ئەرەب، تۈرك ۋە تىبەت كۈچلىرى بىلەن خىتاي تاجاۋۇزچىلىرى شەرقىي تۈركىستاندىن قوغلاپ چىقىرىلغان ئىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ، تاكى مانجۇلار خىتايغا ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزگەن مەزگىلگىچە بولغان 1000 يىل جەرياندا، خىتايلار شەرقىي تۈركىستانغا تەسىر كۆرسىتەلمىدى.

موڭغۇل ئىمپېرىيىسى مەزگىلىدە، ئۇيغۇرلار موڭغۇللارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا بويسۇندى ھەمدە موڭغۇل ئىمپېرىيىسىدە سىياسىي، مەدەنىيەت جەھەتتە ئالاھىدە رول ئوينىدى. بۇ ۋاقىتتا، خىتايلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى تۆۋەن بولۇپ، موڭغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئىرقچىلىق سىياسىتىگە دۇچ كەلدى.

تارىختىن ئازراق خەۋىرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك، مانجۇلار 1759-، 1263-يىل جەريانىدا شەرقىي تۈركىستاننى بويسۇندۇرغان. بۈگۈنكى كۈندە، ئۇنى خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ ھىمايىسىگە كىرگۈزۈپ، ئىسپات كۆرسىتىش، تارىخىي رېئاللىققا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. چۈنكى، مانجۇلار خىتاي ئەمەس، ئۇلار خىتايدا ھاكىمىيەت ئورناتقاندىن كېيىن، شەرقىي تۈركىستاننى بويسۇندۇرغان. مۇستەقىللىق ئارزۇسى كۈچلۈك بولغان شەرقىي تۈركىستان خەلقى، مانجۇ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى 42 قېتىم ئىنقىلاب ئېلىپ بېرىپ، 1863-يىلى مانجۇلارنى شەرقىي تۈركىستاندىن قوغلاپ چىقاردى. ياقۇپبەگ باشچىلىقىدا مۇستەقىل دۆلەتنى قۇردى. بۇ دۆلەت ئوسمان ئىمپېرىيىسى، چار روسىيە ۋە ئەنگلىيە تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىندى.

بىراق، مانجۇ ھۆكۈمدارلىرى بىر تەرەپتىن، چار روسىيىنىڭ كېڭەيمىچىلىك قىلىشىدىن قورقسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا بولغان زوراۋانلىق نەپسىدىن ۋاز كېچەلمەي 1876-يىلى ئالدى بىلەن زوزۇڭتاڭ قوماندانلىقىدا شەرقىي تۈركىستانغا ئەسكەر كىرگۈزۈپ، تاجاۋۇز قىلدى. 1884-يىل 11-ئاينىڭ 18-كۈنىگە كەلگەندە شەرقىي تۈركىستانغا «شىنجاڭ» (يېڭى رايون) ئىسمىنى قويۇپ، مانجۇ ئىمپېرىيىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالدى. شۇنىسى ئېنىقكى، مانجۇلار شەرقىي تۈركىستان ۋە خىتايغا يات بىر مىللەت. ئۇلار ئىجتىمائىي تەرەققىياتتا باشقا-باشقا ئىككى مەملىكەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلغان. شۇڭا مانجۇلارنىڭ خىتايدىكى ھاكىمىيىتىنىڭ ئاغدۇرۇلىشى ھەرگىزمۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتاي تېررىتورىيىسىنىڭ «بىر قىسمى» قىلىپ كۆرسىتىشكە ئاساس بولالمايدۇ. خىتايدىن ئىلگىرى شەرقىي تۈركىستاننى ھەم ئىرانلىقلار ھەم يۇنانلىقلار ئىشغال قىلغان، 7-8-ئەسىردە تىبەتلىكلەر مۇئەييەن قېتىم بېسىۋالغان. ئەگەر تارىختىكى ئاشۇ ئىشغالىيەتچىلەر، بۈگۈنكى كۈندە شەرقىي تۈركىستاندىن تېررىتورىيە ھەققى تەلەپ قىلسا، ئۇ ھالدا، خىتاي ئۇلار بىلەن رەقىپلىشىپ قالماستىن، بەلكى تىبەت، موڭغۇللار بىلەن نۆۋەت قىپلىشىدۇ.

تارىخىي تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسلانغاندا، مىلادىدىن ئىلگىرىكى شىيا (1450-1050)، جۇ (1050-247)، چىن (247-206) خاندانلىقلىرى تۈرك، تىبەت، موڭغۇللار قۇرغان تۈنجى خاندانلىقلار ئىكەنلىكى ئىسپاتلانماقتا. شۇنداق قىلا مىلادى 220-يىلىدىن 1280-يىلىغىچە خىتايلارنى تۈرك، تۇڭگۇس ۋە موڭغۇللار 520 يىل ئىدارە قىلغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. بۇ جەرياندا خىتايلار 540 يىل مۇستەقىل ياشىغان. لېكىن، ئىچكى ئۇرۇش ۋە ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن پۈتۈنلەي مۇستەقىل بولۇش ھالىتىگە كىرمىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىنكى 1280-يىلىدىن 1911-يىلىغىچە بولغان 631-يىل ئىچىدە، خىتاي ئۆز مەملىكىتىنى پەقەت 276 يىل باشقۇرغان، باشقا خاندانلىقلار 355 يىل ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، خىتايلار 3361 يىللىق تارىخىدا ئۆزىنى 1242 يىل باشقۇرغان، باشقىلار 2119 يىل ئىدارە قىلغان.

شۇنىسى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، خىتايلار خاندانلىقى (مى-لادىدىن ئىلگىرىكى 206-يىلىدىن مىلادى 220-يىل) مەزگىلىگىچە ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇپ كەلگەن. ۋاھالەنكى، ھونلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن سەددىچىن سېپىلىنى سالدى. ئۇنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا قارىتىپ سېلىنغان دەرۋازىسى يۈمەن گۇۋان (گۆھەرتاش) دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ دۇنياغا مەشھۇر گۆھەرتاش ماكانى ئىكەنلىكىگە قارىتا ئاتالغان. 1930-يىلى شاڭخەيدە نەشر قىلىنغان خىتاينىڭ يېڭى ئاتلىسىدا چىن، خەن، تاڭ خاندانلىقى مەزگىلىدە يۈمەن گۇۋان دەرۋازىسى خىتاينىڭ ئەڭ غەربىتىكى دەرۋازىسى ئىدى دەپ بايان قىلىنغان. بۇ پاكىتلارغا كۆرە، شەرقىي تۈركىستان بىلەن خىتاي يالغۇز سېپىل ۋە سىياسىي جەھەتتىنلا ئايرىلىپ قالماي، جۇغراپىيە، تارىخ، مەدەنىيەت جەھەتتىنمۇ قەدىمدىن تارتىپلا ئۆز ئالدىغا باشقا-باشقا دۆلەت بولۇپ كەلگەن. خەن دەۋرىنىڭ بۈيۈك تارىخچىسى بەن گۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئۇلارنىڭ كىيىم كېچىكى، چىراي شەكلى، يېمەك-ئىچمىكى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكىلەر بىلەن پەقەت ئوخشىمايدۇ... تاغ-داۋانلار، چۆل-جەزىرىلەر ئۇلارنى بىزدىن ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۇيەردىكى ئىنسانلار ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكىلەر بىلەن چەتئەللىكلەرگە ئوخشاش ئاسمان زېمىن پەرقى بولغان ئىنسانلاردۇر. بىلىمدارلار ئۇلارنى ھايۋانلار قاتارىدا كۆرىدۇ، ئۇلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش، بويۇن ئەگدۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، شۇڭا ئۇلارچە تەئەللۇق بولۇپ خىتاي پۇقراسى ھېساپلانمايتى... بىلىمدارلىرىمىز، ئىدارىيەتچىلىرىمىز ئۇلار بىلەن پەقەت مۇناسىۋەت قىلمىدى.» بەن گۇنىڭ بۇ مەلۇماتىدىن شۇنى بىلىش مۇمكىنكى، شەرقىي تۈركىستان خەن خاندانلىقى زامانىدا خىتاي ھۆكۈمرانلىقىدىكى مەملىكەت بولماستىن بەلكى ئەينى ۋاقىتتا، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل ياشىغان. كىيىم كېچىكى، چىراي شەكلى، يېمەك ئىچمىكى ۋە تىلى خىتايلارغا ئوخشىمايدىغانلىقتىن ئۇلارنىڭ دائىم ھاقارەت قىلىشىغا ئۇچرىغان. ئەمەلدارلار شەرقىي تۈركىستان بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش پىكرىدە بولمىغان.

شەرقىي تۈركىستانغا مانجۇلار ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەنگە قەدەر ئازساندىكى خىتايلار كېلىپ يەرلەشكەن. ئەڭ دەسلەپكى خىتاي ساياھەتچىسى فاشيەن مىلادى 399-يىلى غەربىي ئەللەرگە قىلغان زىيارىتىدە تۇرپان، قاراشەھەر، كۇچا، خوتەن ۋە چاقىلىقنى ئايلىنىپ بىرمۇ خىتاي مىللىتىنى كۆرمىگەنلىكىنى يازغان. ئۇنىڭدىن كېيىنكى مىلادى 629-يىلى ئەينى يوللار بىلەن غەربىي ئەللەرگە «ساياھەت» قىلغان شۈەن جۇاڭ پەقەت 3 نەپەر خىتاي كۆرگەنلىكىنى مەلۇم قىلغان.

12 تىرلىيون توننا ئۇران زاپىسىنىڭ ئىگىسى

تۈركىيەدە چىقىدىغان «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتىنىڭ 17-سىنتەبىر خەۋىرىدە گېرمانىيەنىڭ ھامبۇرگ ئۇنىۋېرسىتېت تەتقىقاتچىسى، پروفېسسور، دوكتور ئە.ت. دەگەنىس شەرقىي تۈركىستان تەتقىقاتى ھەققىدە بەرگەن دوكلاتىدا، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۇران زاپىسى دۇنيا بويىچە ئەڭ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇنىڭ زاپاس مىقدارى 12 تىرلىيون توننا دەپ مەلۇم قىلدى. دوكلاتىنىڭ ئاخىرىدا، شەرقىي تۈركىستان نېفىتىنى ياپون، خىتاي خالىغانچە ئىشلەتمەكتە، دەپ ئېيتتى.

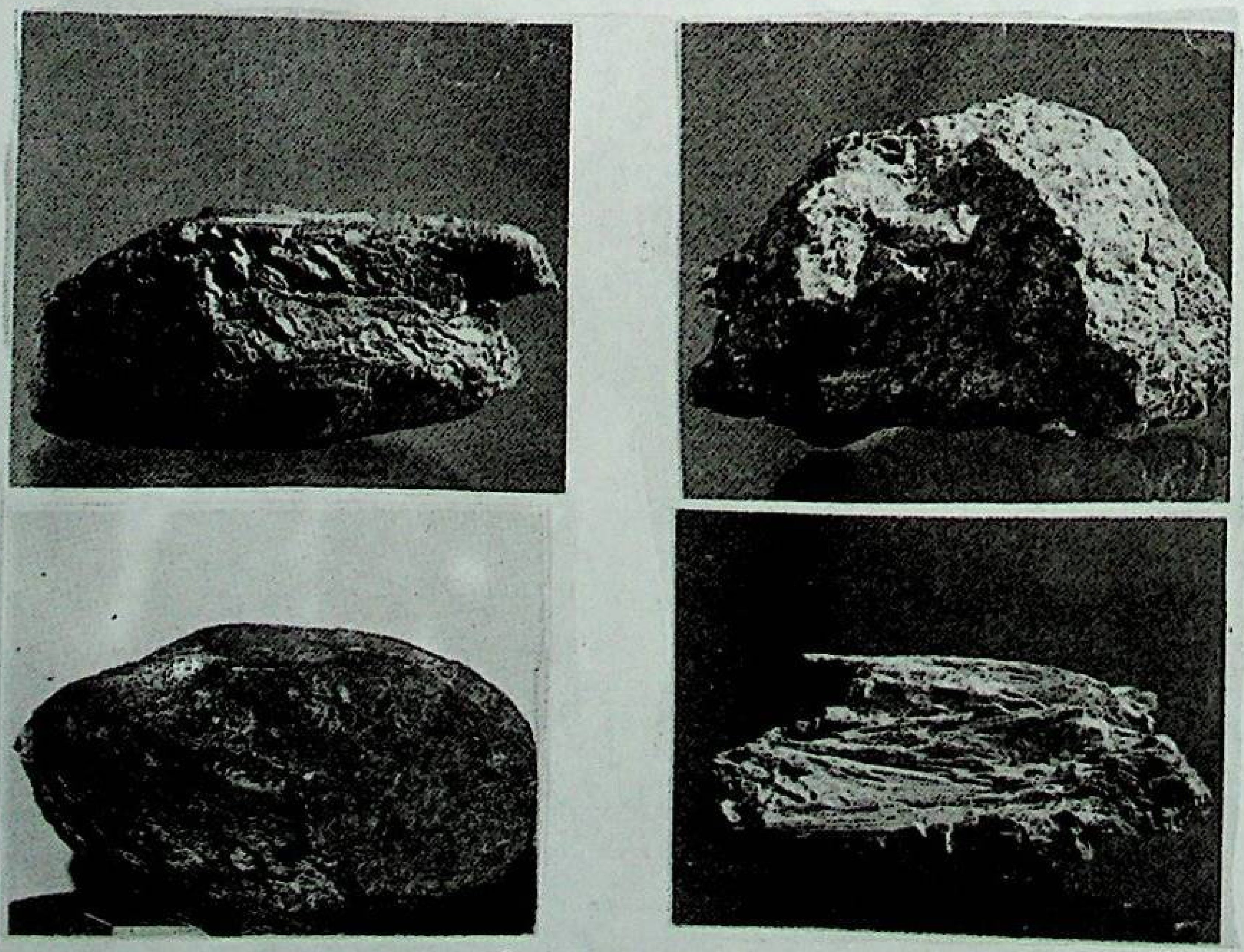

شەرقىي تۈركىستاننىڭ تەبىئىي بايلىقلىرىدىن پايدىلىق قېزىلما بايلىقلىرى.

گېرمانىيىدىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلار لى پېڭغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزدى

(بېشى 1-بەتتە)

لى پېڭ شەرقىي تۈركىستان ۋە تىبەتلىك ھۆررىيەتپەرۋەر نامايىشچىلارغا كۆرۈنۈپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، دۆلەت مېھمانخانىسىغا ئىچكى يېنى ئىشىكتىن كىرىشكە مەجبۇر بولدى. نامايىشچىلاردىن چۆچۈگەن لى پېڭ زىيارىتىنى داۋام قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي، زىيارىتىنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا دۆلىتىگە تىكىۋەتتى.

لى پېڭغا قارشى بۇ نامايىشنى گېرمانىيىنىڭ گېزىت، رادىئو، تېلېۋىزور قاناللىرىدا مۇھىم خەۋەر قىلىپ بەردى. مۇنىخ شەھەر باشلىقى جەرىستان ئۇدا نامايىش بولىۋاتقان جايغا كېلىپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا سەمىمىي ئىلھام بەردى.

«ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى» نىڭ مۇئاۋىن باش سېكرېتارى ئەسقەرجان گېزىت، تېلېۋىزور مۇخبىرلىرىغا قىلغان باياناتىدا، لى پېڭ يالغۇز تيەنئەنمېن ھەرىكىتىنى باستۇرغان قاتىل بولۇپلا قالماستىن ئەينى ۋاقىتتا، شەرقىي تۈركىستان، تىبەتتىكى ئىنسان قىلمىشىدىن چىققان سىياسەتلەرنى پىلانلىغۇچىدۇر. بۇنداق بىر جىنايەتچى بىلەن مۇناسىۋەت قىلىش، ئۇنىڭ قولىدا ئۆلگەن بىچارە ئىنسانلارنىڭ روھىغا ئىھانەت قىلغان بولىدۇ، دېدى.

ئەركىن ئالپتېكىن قازاقىستان، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە زىيارەتتە بولدى

(بېشى 1-بەتتە)

ئەركىن ئالپتېكىن زىيارەت مەزگىلىدە، قازاقىستان، قىرغىزىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قازاق، قىرغىز قېرىنداشلارغا ئوخشاش قاراپ ئۇلارنىڭ ھەق-ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىپ، دەخلى-تەرۇز يەتكۈزمىگەنلىكىدىن ناھايىتى مەمنۇن بولدى. ئۇ يەنە بۇ جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ قىيىنچىلىقلىرىغا قارىماي ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخ، مەدەنىيەت ۋە ئانا تىلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى قەيت قىلدى.

ئەركىن ئالپتېكىن ئۇيغۇرلارمۇ قازاقىستان، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنى ئۆز يۇرتى دەپ بىلىپ، ئۇنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشى كېرەك دەپ تەۋسىيە قىلدى.

زىيارەت ئاخىرىدا، ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكىنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە بۇ جۇمھۇرىيەتلەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشىنى تېخىمۇ ياخشىلاش؛ ئىنسان ھەقلىرى قوپال دەپسەندە قىلىنىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىنى دۇنياغا تېخىمۇ كۆپ ئاڭلىتىش توغرىسىدا «ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى» بىلەن كېلىشىم بايان قىلدى.

ئەركىن ئالپتېكىن ئۇيغۇرلارنىڭ «دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى» رەئىسى قەھرىمان غوجامبەردى ئوغلى بىلەن بىرگە.

شەرقىي تۈركىستان خىتاي تېررىتورىيىسىمۇ؟

بېشى ٢-بەتتە

يۇقىرىقى تارىخ ۋە رېئال ئەھۋاللار بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدىكى، شەرقىي تۈركىستان خىتاي تېررىتورىيىسى ئەمەس. شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتايلار شەرقىي تۈركىستان خىتاينىڭ «بىر قىسمى» دېيىشتىكى ئاساسى بولالمايدۇ. ئۇ تارىختىكى كېيىنكى يېقىنچىلىك بىلەن بۈگۈنكى كۆچمەن يۆتكەش سىياسىتىنىڭ مەھسۇلى. خىتايلارنىڭ تەرغىب قىلىۋاتقىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇزاق تارىخى تەرەققىيات جەريانىدا ئۆز تېررىتورىيىسىگە ئۆزى ئىگە بولۇپ مۇستەقىل ياشىغان تارىخىي پاكىتىنى ئىنكار قىلىش، دۇنيا جامائەتچىلىكىنى ئالداشتىن ئىبارەت. ئىشىنىمىزكى، بۇ خىل سەپسەتىلەر ھەقىقەتچى ئىنسانپەرۋەر خەلق تەرىپىدىن چوقۇم چۆرۈپ تاشلىنىدۇ.

ئاۋستىرالىيە تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ 2-قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلدى

بېشى 1-بەتتە

يەت رەئىسى ئەخمەت ئىسكەمبەردى خىزمەت دوكلاتى بەردى. يېڭى ئىدارە ھەيئەت رەھبەرلىرى بىلەن يېڭى ئەزالار ئىسىملىكى ئېلان قىلىندى.

خىزمەت دوكلاتىدا، جەمئىيەت قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئىشلەنگەن خىزمەتلەر يەكۈنلەندى. ھەمدە مۇنداق كۆرسەتتى: «ئىككى يىل ئىچىدە، جەمئىيىتىمىز نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىمى گىللېس پلائىنس ئىسلام مەركىزىدە تۈركىستان مەكتىۋى قۇرۇلۇپ رەسمى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. بۇ قولغا كەلتۈرگەن ئەڭ چوڭ نەتىجىمىز.»

قۇرۇلتاي، ئاۋستىرالىيەدىكى تۈركىستانلىقلارنىڭ مەسىلىسى مەدەنىيەت، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ساقلاشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆز ئارا دوستلۇق، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىپ، جەمئىيەتنىڭ خىزمەتلىرىگە قوشقان تۆھپىلىرىنى مەدھىيىلەپ ئۆتتى. بۇندىن كېيىنكى خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى مۇنداق كۆرسەتتى: خىتاي ئىشغالىيەتچىلىرىگە قارشى دېموكراتىيە، ئىنسان ھەقلىرى مۇجادىلىسىنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش كۈرىشىگە ئاكتىپ پائالىيەت كۆرسىتىش. قۇرۇلتاي ئەزالىرى، قىزىل خىتاي ھەرقانداق ۋەھشىلىكلەرنى ئېلىپ بارسىمۇ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئەركىنلىك ئۈچۈن ئېلىپ بېرىۋاتقان ھەققانىي كۈرىشىنى ھەرگىز توختىتالمايدۇ دەپ بىردەك ئىپادە بىلدۈردى.

قۇرۇلتاي، جەمئىيەتنىڭ يېڭى سايلانغان ئىدارە ھەيئەت رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى تۆۋەندىكىدەك ئېلان قىلدى:

ئاۋستىرالىيە تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئەخمەت ئىسكەمبەردى، مۇئاۋىن رەئىس يولداش غوجا، سېكرېتار ئەسلىخان ھەسەنوۋا، مالىيە ئىشلىرى باشلىقى يۇسۇپ.

يېڭى ئەزالار ئىسىملىكى: روزى، سۈيۈنگۈل، ئالىمجان ھەسەنوۋ.

قۇرۇلتاي ئاخىرىدا، قۇرۇلتاي تەرىپىدىن شەرقىي تۈركىستان ئەھۋالى توغرىسىدا ئالاقىدار دۆلەت ئەرباپلىرىغا ۋە ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتلىرىغا دوكلات سۇنۇشنى قارار قىلدى.

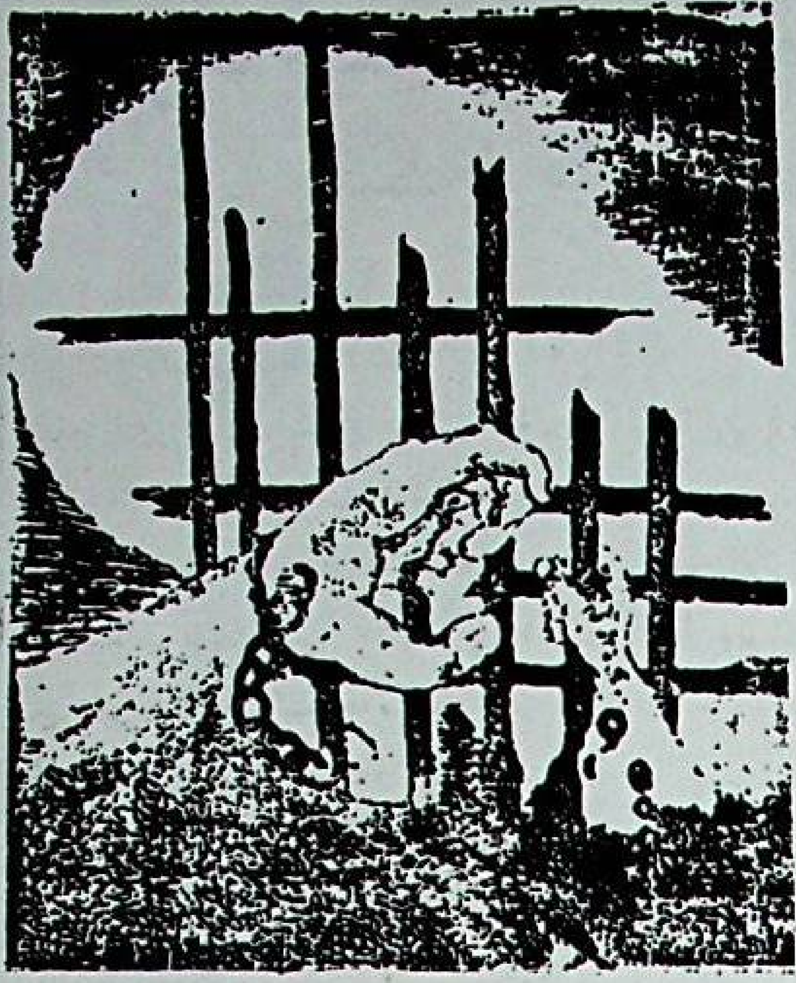

غەربىي ياۋروپا مەتبۇئاتلىرىدا شەرقىي تۈركىستان

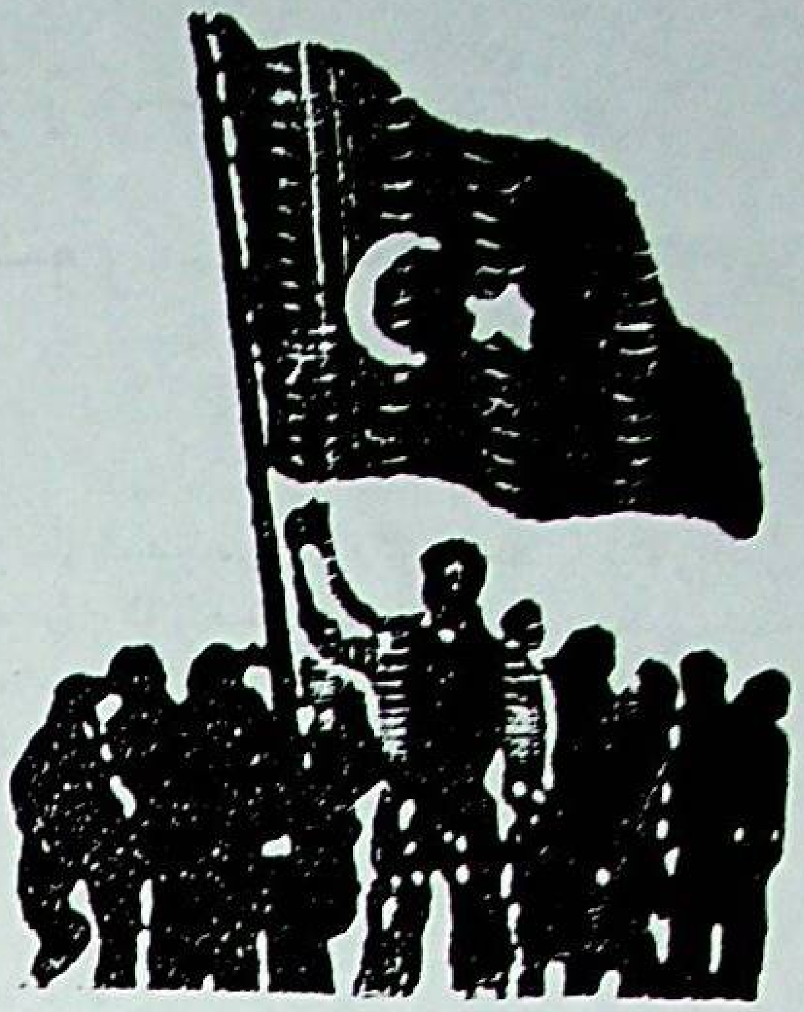

ئۆز خەۋىرىمىز: لى پېڭنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قىلغان زىيارىتىدىن كېيىن، غەربىي ياۋروپا مەتبۇئاتلىرىدا شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە كۆپ ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا، ئوتتۇرا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىللىققە ئېرىشكەندىن كېيىن، شەرقىي تۈركىستاندا كۈچىيىۋاتقان مۇستەقىللىق داۋاسى، خىتاي ھۆكۈمىتىنى قاتتىق ئەندىشىگە سالغانلىقى بايان قىلىندى.

ئامېرىكىدا چىقىدىغان «Newsweek» ژۇرنىلى لى پېڭنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قىلغان زىيارىتى توغرىسىدا بەرگەن بىر ماقالىدا مۇنداق دەيدۇ: «لى پېڭ ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەت باشلىقلىرىدىن مەزكۇر جۇمھۇرىيەتلەردە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ھەركىتىنى چەكلەشنى تەلەپ قىلدى». ماقالىدا يەنە، «قازاقىستاننىڭ خىتاي بىلەن ئىش بىرلىكى ئېلىپ بېرىشى ئېھتىمالدىن يىراقتەك كۆرۈنىدۇ. چۈنكى، قازاقىستان ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىنى رەنجىتىشنى خالىمىغىنىدەك، شەرقىي تۈركىستاندا ياشاۋاتقان بىر مىليون قازاقلارنى ئەستىن چىقارمايدۇ» دېگەندەك ئوخشاش مەزمۇنلار بايان قىلىندى.

يەنە بىر «Aramca World» ئايلىق ژۇرنىلىدا «تۈركلەرنىڭ بۆشۈگى» دېگەن تېمىدا ئۇزۇن بىر ماقالە بېسىلدى. ماقالىدە شەرقىي تۈركىستان تارىخى، مەدەنىيىتى ۋە سىياسىي ئىجتىمائىي ئەھۋالى تونۇشتۇرۇلدى.

بۇ ئىككى ژۇرنالدىن باشقا، غەربىي ياۋروپا مەتبۇئاتلىرىدا يېقىندىن بۇيان خىتايدىن تىجارەتچى، ئىشچى سىياقىغا كىرىۋېلىپ قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىگە كۆپلەپ خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھازىرغىچە بۇ جۇمھۇرىيەتلەرگە كېلىپ يەرلەشكەن كۆچمەن خىتايلارنىڭ سانى 300 مىڭغا يەتكەنلىكى خەۋەر قىلىندى. خەۋەرنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېيىلگەن: خىتاي ھۆكۈمىتى مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىنىمۇ شەرقىي تۈركىستانغا ئوخشاش ئۆز ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئېلىش نىيىتىدە، خىتايلارنىڭ كېلىپ يەرلىشىشىنى تەشۋىق قىلماقتا.

دالاي لاما بىل كلىنتون بىلەن كۆرۈشتى

ئۆز خەۋىرىمىز:

تىبەتلىكلەرنىڭ سىياسىي، دىنىي لىدېرى دالاي لاما بۇ يىل 4-ئاينىڭ 28-كۈنى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا بىل كلىنتون بىلەن كۆرۈشتى. دالاي لاما كلىنتون بىلەن كۆرۈشۈشتىن ئىلگىرى، گېزىتچىلەرنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا مۇخبىرلارغا مۇنداق دېدى: «خىتايدا ئىنسان ھەقلىرى ئېغىر دەپسەندە قىلىنىۋاتىدۇ. ئامېرىكا بۇنىڭغا قاتتىق بېسىم ئىشلىتىشى كېرەك». دالاي لاما كلىنتون بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، تىبەت، شەرقىي تۈركىستان ۋە ئىچكى موڭغۇلىستاندا ئىنسان ھەقلىرى جەھەتتە سادىر قىلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى تەپسىلىي بايان قىلغانلىقىنى ئېيتتى.

بېجىن دائىرىلىرى كلىنتوننىڭ دالاي لاما بىلەن كۆرۈشكەنلىكىگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ، «بۇ جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشقانلىق» دېدى.

ئەينى ۋاقىتتا، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىستان خەلقئارا بىرلىكى»نىڭ رەئىسى بولغان دالاي لاما گېرمانىيىدىكى زىيارەت مەزگىلىدە، گېرمانىيە دۆلەت باشلىقلىرىغا خىتاي بىلەن بولغان سودا مۇناسىۋەتتە، ئىنسان ھەقلىرى تەشەببۇسىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويماسلىقنى تەۋسىيە قىلدى. دالاي لاما زىيارەت مەزگىلىدە يەنە گېرمانىيىنىڭ سىياسىي پارتىيە رەئىسلىرى بىلەن ھەمدە پارلامېنت باشلىقى رىتا سۈسمۇت بىلەن كۆرۈشتى.

جەنۋەدە ئورتاق يىغىن

ئۆز خەۋىرىمىز: قىسقارتىلما ئاتىلىشى «ئونپو» بولغان بىرلەشمىگەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىللىك قىلىنمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتى 94-يىل 8-ئاينىڭ 4-كۈنى جەنۋەدىكى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ بىناسىدا، شەرقىي تۈركىستان ۋە تىبەتتىكى ئىنسان ھەقلىرى توغرىسىدا يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا، «ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى»نىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن بىلەن تىبەتلىكلەر لىدېرى دالاي لامانىڭ ياۋروپا تەمسىلچىسى گيالتسەن. گيالتاك سۆز قىلىپ، خىتايدىكى ئىنسان ھەقلىرى جەھەتتە سادىر قىلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى تەپسىلىي ئاڭلاتتى.

ئەركىن ئالپتېكىن مۇنداق دېدى: خىتاي ھۆكۈمىتى تارىختىن بۇيان شەرقىي تۈركىستان ئىگىسى بولغان ئۇيغۇرلارنى ئاز سانلىق ئورۇنغا چۈشۈرۈپ، يوق قىلىش مەقسىتىدە، سىستېمىلىق ئاسسىمىلياتسىيىنى يۈرگۈزۈۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر تەرەپتىن، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتى بىلەن بايلىقىنى تالان-تاراج قىلسا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆپلەپ شەرقىي تۈركىستانغا يەرلەشتۈرۈۋاتىدۇ. ئۇ سۆزىدە، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزۈۋاتقان ئاسسىمىلياتسىيە سىياسىتى خەلقئارا ئىنسان ھەقلىرى ھوقۇقىغا خىلاپ ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ئەركىن ئالپتېكىن ئاخىردا مۇنداق دېدى: بۈگۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى بىر خىل ۋەھىمە ئىچىدە ياشاۋاتىدۇ. ئۇلار ئىنسان ھەقلىرى تەشەببۇسكارلىرىنىڭ نەزىرىدىن سىرتتا قالماسلىقى كېرەك.

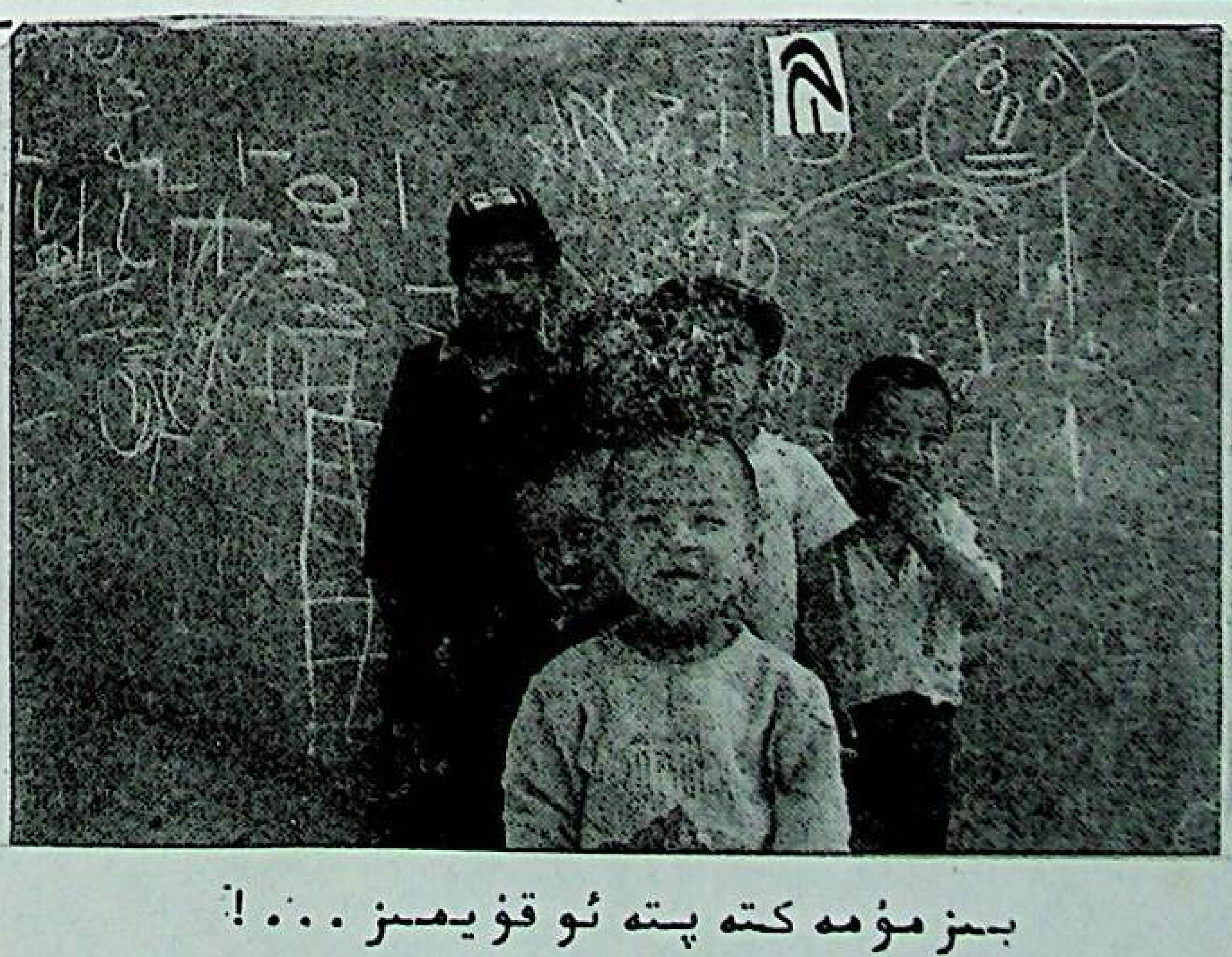

بىز مۇ مەكتەپتە ئوقۇيمىز ... !

تارىخىي ئۇچۇرشۇش

(بېشى 1-بەتتە)

كۆك بايرىقى ! ئىزىمىز تۈركمىنىڭ ئاي يۇلتۇزلۇق قىزىل بايرىقى بىلەن بوغازىنىڭ ئىسسىلىق سۇلىرى ئۈستىدە ئەركىن جەۋلان بولدى. شەرقىي تۈركىستان لىدەرى ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىن بىلەن قىرىم تۈركلىرىنىڭ لىدەرى مۇستافا جەمىل ئوغلى، ئالدى بىلەن ھۆرلۈك تۇسى ئالغان بۈكۈرۈشۈشنى ئورۇنلاشتۇرغان. ئىخلاس ھەمكارلىق شېركىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، تۈرك دۇنياسى شۆبىسىنىڭ باشلىقى سەرۋەت قاباقلى غارە خىدمەت ئېپىتتى ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

بۇ تارىخىي كۆرۈشۈشكە ٩٠ ياشقا كىرگەن ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىننىڭ ئوغلى، شەرقىي تۈركىستان گېزىتىنىڭ ساھىبى ئارسلان ئالپ تېكىن مۇستافا جەمىل ئوغلىنىڭ رەپىقىسى سافىينا رخانىم، ئوغلى خەيسەر بىلەن بىرلىكتە قىرىم تۈركلىرى «مەدەنىيەت، ھەمكارلىق جەمئىيىتى» رەئىسى ئەنەت ئىزدان قىرىملى، ئىستانبۇل شۆبە باشلىقى جەمىل ئىچتان ۋە دوكتور ھاكان قىرىملىلارمۇ قاتناشتى.

كېيىن سۆھبەتتە، ئاسارەتتىكى ئىككى تۈرك يۇرتىنىڭ لىدەرلىرى بوغازنىڭ ئىسسىلىق سۇلىرى ئۈستىدە بۈگۈن ئەركىن جەۋلان قىلىپ، ھۆرلۈك تۇسى ئالغان كۆك بايراقنىڭ يېقىن ئارىدا، ئۆز يۇرتىدا كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. ئۇلار، دۇنيا تۈرك مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغاندا، شەرقىي تۈركىستان لىدەرى ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىن مۇنداق دېدى: «قىرىم داۋاسى بىزنىڭ داۋايىمىز، سىز ناھايىتى چوڭ داۋا ئادىمى ھەم قەھرىمانىمىز، قىرىم داۋاسى ۋە ئەسىر تۈركلەرنىڭ داۋاسى سىزنىڭ كۆرسەتكەن مۇجادىلىڭىز نەتىجىسىدە دۇنياغا تونۇلدى». قىرىم لىدەرى مۇستافا جەمىل ئوغلى مۇنداق دېدى: «خىتايلارنىڭ زۇلۇم ۋە ئاسسىمىلاتسىيە قىلىپ يوقۇتۇش ئەھلىكىسىدە قالغان شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ مەسىلىسى دۇنيا تۈركلىرىنىڭ مەسىلىسى. ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقنىڭ قەشقەر، ئۈرۈمچى شۇندا قىلا پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان ئاسمىنىدا جەۋلان قىلىشىنى كۆرۈش، بىزگە نېسىپ بولىدۇ. سىز يالغۇز شەرقىي تۈركىستان لىدەرى بولۇپ قالماستىن، پۈتۈن تۈرك دۇنياسىنىڭ ئەڭ لايىق لىدەرى، سىز ئېلىپ بارغان مۇجادىلىنى قىرىم تۈركلىرى يېقىندىن تونۇيدۇ، ئالقىشلايدۇ. مۇجادىلىمىزگە يارىدەمچى ۋە كۈچ-قۇۋۋەت بولسۇن.» جەمىل ئوغلى ئىستانبۇل بوغىزىدا تۈرك دۇنياسىنىڭ بۈيۈك لىدەرى ئەيسا ئەپەندى بىلەن بىرگە بولغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشاللىق ھېس قىلغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئاخىردا، ئەيسا ئەپەندى ٩ سائەت داۋام قىلغان بۇ كۆرۈشۈشكە شارائىت يارىتىپ بەرگەن ۋە خىزمەت قىلغان «تۈركىيە گېزىتى» بىلەن «ت.گ.ر.ت» تېلېۋىزورى ئىستانسىغا چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

بۇ خەۋەر، «تۈركىيە گېزىتى»، «ت.گ.ر.ت» تېلېۋىزورى قاناللىدا ئەينەن بېرىلدى.

«ئەيسا گورۇھى» - ئىستىقلالچى دېمەكتۇر

شاخىلىل بوزقۇرت

19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى ۋە 20 - ئەسىرنىڭ دەسلەپىدە، تۈركىيەدە ئوتتۇرىغا چىققان ئۇلۇغ سىياسىيونلار ئەرەبچىدىن تۈركىي تىل ئىستېمىسىدىكى مەسىلىلەر بۈيۈك تۈرك بىرلىكى كۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. نەۋەتتە، تۈركىيە بىلەن دۇنيا تۈرك بىرلىكىنىڭ مەركىزى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30- 40- يىللىرى شەرقىي تۈركىستاندا بۈيۈك تۈرك بىرلىكى - بۈيۈك پانتۈركىزم كۆز قارىشى مەسئۇت سابىر، مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا، ئەيسا ئالپ تېكىن قاتارلىق ئۇلۇغ سىياسىيون، تارىخشۇناس ۋە ئۇلۇغ مۇجاھىدلىرىمىز تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركىي تىل ئىستېمىسىدىكى مەسىلىلەر بىر تۈرك بولۇش ھېسابىدا «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ۋە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» دىن ئىبارەت مۇستەقىل ئۇيغۇر تۈرك دۆلىتىنى قۇردى.

قىزىل خىتاي شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، ئۇلۇغ يولباشچىمىز ئەيسا ئەپەندى ۋەتەن سىرتىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقى ۋە خەلقىنىڭ خىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن ئېلىپ بارغان مۇجادىلىسىنى ئىزچىل تۈردە توختاتمىدى. 40 نەچچە يىلدىن بۇيان ۋەتىنىمىزنىڭ ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقىنى قولىدىن چۈشۈرمىدى. بۇ جەرياندا، شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىخ ۋە رېئاللىقتا مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى خەلقئاراغا ۋە دۇنيا جامائەتچىلىككە تونۇتۇش ئۈچۈن، بىرنەچچە ئون دۆلەتنى ۋە ئويۇنلارغا بېرىپ، خەلقئارالىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا، ۋە ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلات مۇنبەرلىرىدە ئىلمىي دوكلات بەردى ھەمدە نۇتۇق سۆزلىدى. ئەيسا ئەپەندى ئۆزىنىڭ ئىلمىي دوكلاتى ۋە نۇتۇقلىرىدا، شەرقىي تۈركىستان ئەزەلدىن مۇستەقىل دۆلەت سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن. شەرقىي تۈركىستاندىكى خەلق ئاساسەن ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن تەركىپ تاپقان. ئۇلار نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان شۇ تۇپراقتا تارىخىي تەرەققىيات جەريانىنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئۇسۇپ - ئۆلگىيىپ، تەرەققىي قىلىپ ۋە مىللەت بولۇپ ئۇيۇشۇپ، ئۇيەرنىڭ ئىگىسى بولۇپ كەلگەن. شۇڭا، شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈرك خەلقى ئۆز دۆلىتىگە خوجا بولۇش ھوقۇقىغا تامامەن ھەقلىق دېگەن ھەقىقەتنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭدەك بىرنەچچە تارىخىي ۋە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە سىياسىي خاراكتېرلىك كىتاپ ۋە گېزىت - ژۇرناللارنى چىقىرىپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىكى بىلەن ئاسارەت ئىچىدىكى زۇلۇمىنى ئاشكارىلىدى. «شەرقىي تۈركىستان مۇھاجىرلار جەمئىيىتى» نى ئوخشاش جەمئىيەتلەرنى قۇرۇپ، ئۇلارنى قىلىپ ۋە تەداۋاسى بىلەن خەلقئارادىكى ئىزدار قىلدى. نەتىجىدە خىتاي تەرىپىدىن تامامەن يوقىتىلىش ئەھلىكىسىدە قالغان مۇقەددەس ۋەتىنىمىز - شەرقىي تۈركىستان تۈركىستاننىڭ مەركىزى قىلىنغان ھالدا، كۆپلىگەن خەلقئارالىق تەشكىلاتلارغا ۋە بىرنەچچە ئون دۆلەت پارلامېنتى ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتلىرىغا تونۇتىلدى ھەمدە شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدىكى نامى ساقلاپ قېلىندى. بۇنىڭ بىلەن خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى يۇتۇۋېلىش، خەلقنى ئاسسىمىلاتسىيە قىلىپ تارىخ سەھنىسىدىن يوق قىلىش ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشمىدى. ۋاھالەنكى، شەرقىي تۈركىستان خەلقى مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى تۈرلۈك شەكىلدىكى ھەقانى كۆرەشلەرنى توختاتمىدى. شەرقىي تۈركىستان داۋاسى ۋە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى خەلقئارا مۇھاكىمە يىغىن سەھنىلىرىدە جۈملىدىن دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە يالقۇنجىماقتا.

ئۇلۇغ يولباشچىمىز ئەيسا ئەپەندى باشچىلىقىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان بۈگۈنكى ھەققانى ئىستىقلال ھەرىكىتىمىزنى خىتاي دائىرىلىرى «(شىنجاك)غا بولغان ئاساسى خەۋپ» دەپ تونۇپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى مۇجاھىدلىرىمىزنى «ئەيسا گورۇھى» ئەترىپىغا يىغىنچا قىلدى. ئۇلار ئەيسا ئەپەندىنىڭ شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ئۇلۇغ تۆھپىلىرى ۋە كۈرەش نەتىجىلىرىمىزنى مۇنداق دەپ يەكۈنلەيدۇ: «(شىنجاك) تارىخىدا شەرقىي تۈركىستان - پانتۈركىزمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىلەن تەرغىپ قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىللىرىدىن بىرى ئەيسادۇر»؛ «ئۇلار مەملىكەت ئىچىدىكى مىللىي بۆلگۈنچى كۈچلەر بىلەن ماسلىشىپ: (1) ئەكسىيەتچى تەشكىلاتلارنى قۇردى. (2) كىتاپ يېزىپ كۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويدى. (3) مىللىي ماجرا پەيدا قىلىپ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش. خەنزۇلارنى چەتكە قېقىشقا قوزغىتىدى. (4) دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىدىن پايدىلىنىپ، دىنىي ئەسەبىيلىكنى قوزغاتتى. («شىنجاك ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى» تۈزگەن «مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى ئۆگىنىش تېزىسى» ئۇيغۇرچە 62-63، 64-65، ۋە 74- بەت). دەرۋەقە، ئۇلۇق يولباشچىمىز ئەيسا ئەپەندى بۇيىل ٩٩ ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسى ئۈچۈن ۋە مىللىتىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپچىلىك، تېخىمۇ جانلىق ۋە تېخىمۇ تەسىرلىك مۇجادىلە ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن چۆچىگەن ۋە قاتتىق ئەندىشە ئىچىدە بولۇۋاتقان خىتاي دائىرىلىرى ئۆزىنىڭ ھۆججەت ۋە دوكلاتلىرىدا مۇنداق دەپ جار سېلىۋاتىدۇ: «(شىنجاك)دىن چەتئەلگە چىقىپ كەتكەن ئەيسا گورۇھى قاتارلىق مىللىي بۆلگۈنچى كۈچلەر يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تېخىمۇ ئالجىرانە ھەرىكەت قىلدى»، «ئەيسا گورۇھى تاھازىرغىچە ئالجىرلىق بىلەن ھەرىكەت ئېلىپ بارماقتا» (يۇقىرىقى كىتاپ 63، 75-بەت)

دېمەك، ئەيسا ئەپەندى باشچىلىقىدىكى ۋەتەن داۋايىمىزنىڭ ئۇلۇق نىشانى ئىككى، بىرى، شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش؛ يەنە بىرى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللىي مەۋجۇتلىقىنى، خىتاي شوۋىنىزىم ئاسارىتىدىن تامامەن ئازات قىلىش. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، شەرقىي تۈركىستان خىتاي ئىمپېرىيىسىنىڭ «بىر قىسمى» ئەمەس. ئۇ، قىزىل خىتاي تاجاۋۇز قىلىپ بېسىۋالغان شەرقىي تۈركىستان دۆلەت تېررىتورىيىسى. ئۇ، قەدىمدىن تارتىپ، ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردە بولسۇن، خىتاي چېگرىسى سىرتىدا مۇستەقىل مەۋجۇت تۇرغان بىر دۆلەت. ئۇيەردە ياشىغان خەلق خىتاي مىللىتىنىڭ «بىر ئەزاسى» مۇ ئەمەس. بەلكى، ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ تىل، ئۆرپ-ئادەت، دىن، ئىقتىسادىي تۇرمۇش، مەدەنىيەت ۋە چىراي شەكلى ئۆزلىشى جەھەتتە، خىتاي مىللىتى بىلەن تامامەن ئوخشاشلىقى بولمىغان دۇنيادىكى مىللەتلەر قاتارىدا، شەرقىي تۈركىستان تېررىتورىيىسىدە ياشاپ كەلگەن تۈركىي خەلقتۇر. خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، لىدەرىمىز ئەيسا ئەپەندى باشچىلىقىدىكى ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى بارلىق مۇجاھىدلىرىمىز، خىتايلار ئەزىزىدە، «ئەيسا گورۇھى» غا مەنسۇپتۇر. بىزچە ئېيتقاندا، «ئەيسا گورۇھى» --

(داۋامى 6-بەتتە)

تارىخىي پاكىتنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەس!

(تەھرىر ئىدارىسى: قىزىل خىتاي شەرقىي تۈركىستان تارىخىي ۋە مەدەنىيەت ئىزلىرىنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئۆزگەرتىپ، يوق قىلىشقا تىرىشىۋاتىدۇ. ئەجدادلىرىمىزنىڭ بۇرۇنقى تارىخىي پائالىيەتلىرى توغرىسىدا ساقلىنىپ قالغان تارىخىي ماتېرىياللارنى ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن يوق قىلىپ تاشلىدى. لېكىن، تەبىئەت قانۇنىيىتىنى ئۆزگەرتىش، ئۇنى توراش مۇمكىن ئەمەس. تەبىئەت ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە ئىنسانلارنىڭ قېدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان پائالىيەت ئىزلىرىنى ساقلاپ كەلمەكتە. جۈملىدىن، يېقىنقى يىللاردا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ بۇرۇندىن تارتىپ ئۆز يۇرتىدا ياشاپ، پائالىيەت ئېلىپ بارغانلىقى توغرىسىدا تۇرار جاي ئىزلىرى، شەھەر-قەلئە خارابىلىرى ۋە قەبرە-يادىكارلىقلىرى تېپىلدى. ئۇ بىزنى قەدىمكى شەرقىي تۈركىستان تارىخى، مەدەنىيىتى ھۈنەر-سەنئىتى ۋە ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش جەھەتلەردە ئىشەنچىلىك ماددى ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلىدى. بۇنىڭدىن خەلقىمىزنى خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن ئېلىنغان بۇ ماقالىنى دىققىتىڭلارغا سۇندۇق.)

ئاتۇشتىن تېپىلغان تاشقا ئايلانغان ئادەم بېشى

ئەتىقىچىلارنىڭ نەزىرىيىسى بويىچە ئېيتقاندا، سۆڭەكنىڭ تاشقا ئايلىنىشىغا باشقا شەرت-شارائىتلار تولۇق بولغاندىن سىرتىدا ئونمىڭ يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتىدۇ.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل بۇرۇن شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ ئاغۇيېزىسى ئەتىراپىدىن تاشقا ئايلانغان ئادەم بېشى تېپىلدى. بۇ تاشقا ئايلانغان ئادەم بېشىنى ئارخېئولوگلار تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭدا ئىپادىلەنگەن ئالامەتلەر ۋە ئۇنىڭ تاشقا ئايلىنىش دەرىجىسى، يەرقاتلىمى جەھەتلەردە تەھلىل يۈرگۈزۈپ، دەسلەپكى قەدەمدە ئۇنى بۇنىڭدىن ئونمىڭ يىل بۇرۇنقى 18 ياشلىق ئەرنىڭ باش سۆڭىكى، دەپ قارىغان. بۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ بۇنىڭدىن ئازدېگەندە ئونمىڭ يىل بۇرۇنلا مۇشۇ يەردە ياشاپ تۇرغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا («شىنجاڭ» مۇزېيىدا) تاشقا ئايلانغان ئادەم بېشىنىڭ ماڭلاي سۆڭىكى، چوقا سۆڭىكى، چېكە سۆڭىكى، كېپىنەك سۆڭىكى قاتارلىق يەتتە پارچىسى ساقلانماقتا. بۇ سۆڭەكلەر تۇراشتۇرۇلسا بىر پۈتۈن ئادەم بېشىنىڭ كۆپ قىسمى ئەسلىگە كېلىدۇ.

بۇ باش سۆڭەك تېپىلغان ئورۇندىن يەنە بىر پارچە 40 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى قەدىمقى ھايۋاناتنىڭ سۆڭىكى تېپىلدى.

ئۇيغۇرلار 4000 يىل بۇرۇن ئۆتۈك ئىجاد قىلغان

شەرقىي تۈركىستان كۆنچى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدا قەدىمكى دەۋرگە ئائىت بولغان قەبرىستانلىق بار. ئۇنىڭدىكى مەدەنىي يادىكارلىقلار بۇنىڭدىن 3800-6400 يىل بۇرۇنقى ماددىي بۇيۇملار ئىكەنلىكى ئارخېئولوگلار تەرىپىدىن ئىسپاتلاندى.

بۇ قەبرىستانلىقتىن ئۈستىگە قوش پەيلىرى قاداپ قويۇلغان كىگىز تۇماق، يۇڭ يىپتىن توقۇلغان پالاس، ئاشلانغان تېرىدىن تىكىلگەن ئۆتۈك، يۇمىلاق بۇغداي دانىلىرى، ئايال كىشىنىڭ ياغاچتىن ئويۇلغان ھەيكىلى ۋە ھەرخىل يۇڭ توقۇلمىلار تېپىلدى.

خىتاي ئارخېئولوگىيە تەتقىقاتچىسى ۋاڭ بىڭخۇا بىر قېتىملىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوقۇغان «كۆنچى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى قەدىمكى قەبرىلەرنىڭ قېزىلىش ئەھۋالى ۋە بۇ ھەقتە دەسلەپكى مۇلاھىزە» دېگەن ماقالىسىدا مۇنداق بايان قىلىدۇ: «بۇ قەبرىستانلىقتىن تېپىلغان مەدەنىي يادىكارلىقلار ئىپادىلىگەن مەدەنىيەت باشقا جاينىڭ تەسىرىدە شەكىللەنگەن مەدەنىيەت بولماي، «شىنجاڭ»نىڭ ئۆزىگە خاس، يەرلىك مىللىي ئالاھىدىلىكى بار، ئۇلۇغۋار تارىخىي تۆھپىلەر ئىپادىلەنگەن مەدەنىيەت ئىدى. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا بۇ خارابىلىقتىن تېپىلغان پالاس، شەك-شۈبھىسىزكى، «مەملىكىتىمىز» بويىچە ئەڭ بۇرۇن ئىشلەنگەن گىلەم ئەۋرىشكىسى، بۇ جايدىن تېپىلغان بۇغداي «مەملىكەت» بويىچە ئەڭ بۇرۇن ئۈستۈرۈلگەن يۇمىلاق بۇغداي ئەۋرىشكىسى ھېسابلىنىدۇ...»

مىكوۋسىنىڭ «ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قەدىمكى دۆلەتلەر تارىخى» دېگەن كىتابىدا نىل ۋادىسى، ھىندى ۋادىسى، دىگرىس-يۇفرات ۋادىسى شۇنداقلا خۇاڭخې ۋادىسىدىكى رايونلاردا ياشىغان قەدىمكى كىشىلەر ياغاچتىن ئىشلەنگەن كەش كىيەتتى، تېرە ئۆتۈك كىيمەيتتى، ئۆتۈك ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بولۇشى مۇمكىن، دەپ يېزىلغانىدى. بۇ كۆز قاراش ھازىر مۇشۇ قەبرىستانلىقتا ئىسپاتلاندى. يەنى بۇنىڭدىن 4000 يىل بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئۆتۈك دېگەن بۇ ئاياغ كىيىمنى ئىجاد قىلغان.

دېمەك، بۇ قەبرىستانلىقتىن تېپىلغان مەدەنىي يادىكارلىقلار ئىچىدىكى تۆت خىل قەدىمكى مەھسۇلات: بۇغداي، كىگىز، گىلەم، ئۆتۈك (خۇرۇم ئىشلەش) نىڭ ئىجاد قىلىنىشى قەدىمكى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئىنسانىيەتكە قوشقان مەشھۇر تۆھپىلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ تارىختا يېزىلىشى كېرەك، ئەلۋەتتە.

«ئەيسا گۇرۇھى» - ئىستىقلالچى دېمەكتۇر

(بېشى ۶-بەتتە)

ئىستىقلالچى دېمەكتۇر. بۇ «گۇرۇھ» مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى مۇھاجىرلىرىمىزنىڭ ۋەتەن داۋاسىدىكى بىردەكلىكىدىن ئايرىۋېتىلگەن بىر گۇرۇھ ئەمەس. بۇ گۇرۇھ مەملىكەت ئىچى شۇنداقلا تۈركىيە، ياۋروپا، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى شەرقىي تۈركىستان داۋاسى بىلەن شۇغۇللانغۇچى بارلىق مۇھاجىرلىرىمىزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «ئەيسا گۇرۇھى». شۇڭا، «ئەيسا گۇرۇھى»نى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىنقىلاپ قوشۇنىمىزدىن ئايرىپ، ھەرقايسى تەشكىلات، جەمئىيەت ۋە شەخسلەرگە قارشى قويۇپ چۈشەندۈرۈشتىن ۋە مۇھاجىرلىرىمىزدىكى بىردەكلىككە يامان تەسىر بېرىدىغان گەپ-سۆزلەردىن قاتتىق ساقلىنىشىمىز لازىم.

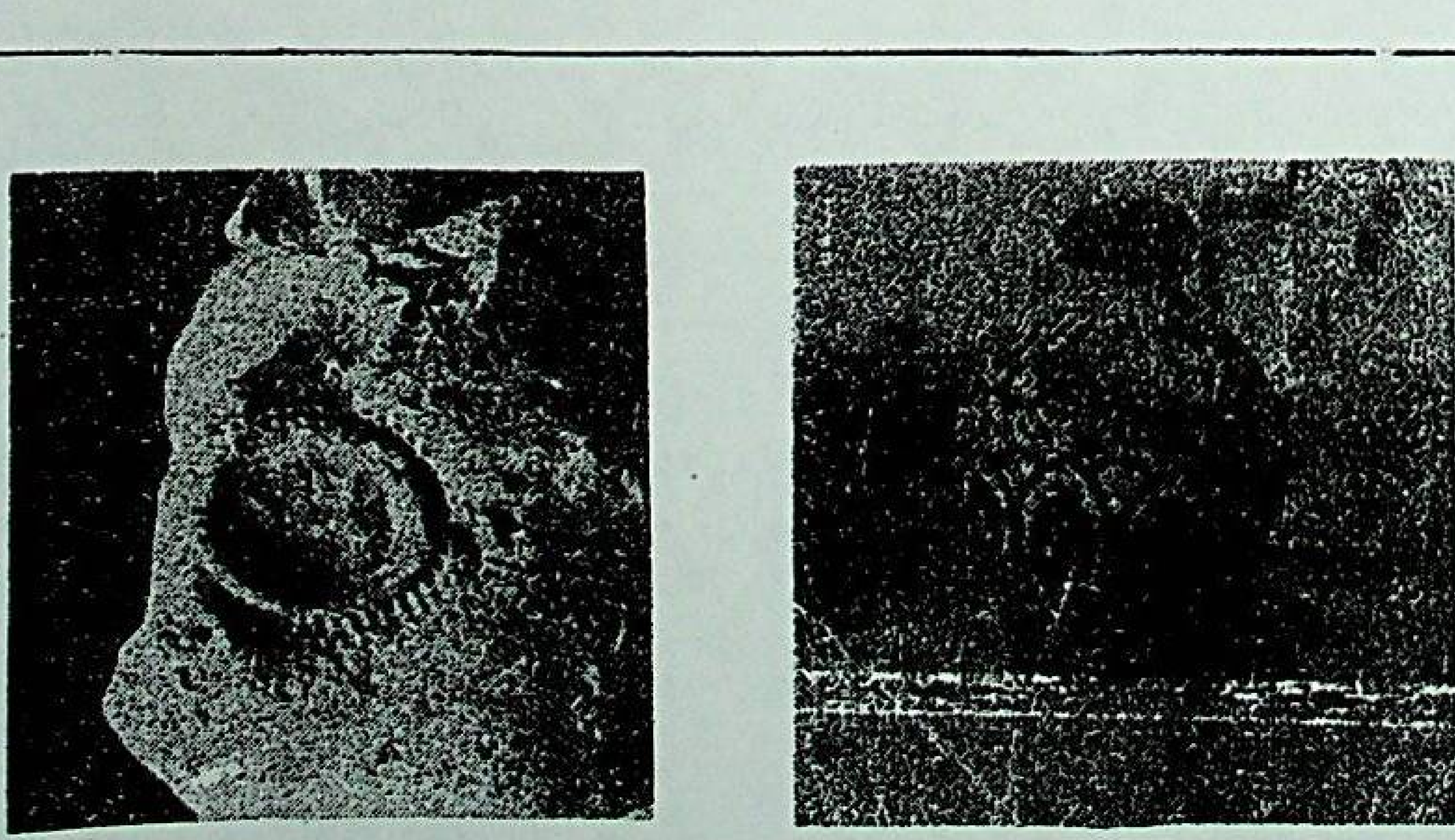

سۈرەتتىكى كومزەك بىلەن شىرنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن كومزەك ئاغزى تۇرپان خارابىلىقىدىن تېپىلغان. كومزەكنىڭ بېزەكلىرى نېپىز-پەرنۇسخا بولۇپ بەدەل كىيۇجەمەتى ھاكىملىق قىلغان قوچو دۆلىتى دەۋرگە ئائىت.

يېڭى ئاساسى قانۇن «لايىھەسى»

١٩٩١-يىل ١-ئايدا، ئامېرىكىنىڭ سان فرانسىسكو شەھىرىدە خىتاي، تەيۋەن ۋە شىنياڭغا كۆلۈق بىر گۇرۇپ بىلىم ئادىمى فېدېرال خىتاي جۇمھۇرىيەت ئاساسىي قانۇن «لايىھەسى»نى تەييارلاپ، يېقىندا ئېنگلىزچىگە تەرجىمە قىلىپ ئېلان قىلدى.

يېڭى ئاساسىي قانۇن «لايىھەسى»گە ئاساسلانغاندا، فېدېرال خىتاي ھۆر، دېموكراتىك فېدېرال بىر جۇمھۇرىيەت شۇندا قىلا بىر ھوقۇق دۆلەتتىن تەشكىللىنىدۇ. فېدېرال خىتاي جۇمھۇرىيىتى خىتاي بۆلگىلىرىدىكى شەھەر ۋە ئۆلكىلەردىن تەركىب تاپىدۇ؛ تەيۋەن، تىبەت، شەرقىي تۈركىستان، ئىچكى موڭغۇلىستان، نىڭشيا ۋە گۇاڭشىي قاتارلىق ئۆلكە ۋە رايونلار مۇستەقىل دۆلەت بولىدۇ؛ شياڭگاڭ ۋە ماجاۋ ئايرىم سىياسەت يۈرگۈزىدۇ.

«لايىھە»دە يەنە مۇندا قىكۆرسىتىلگەن، مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئۆز ئالدىغا ئاساسىي قانۇنى بولىدۇ. فېدېرال ھۆكۈمەت فېدېرال جۇمھۇرىيەتچى ئۇنسۇرلاردىن ۋە ئۆز خەلقىدىن بولىدۇ. بۇ جۇمھۇرىيەتلەر چەتەل دۆلەتلىرى بىلەن ھەربى كېلىشىملەرگە ئىمزا قويۇش، خەلقئارا تەشكىلاتلارغا ئەزا بولۇش ۋە چەتئەللەردە ئەلچى قويۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ.

پاجىئە (شېئىر)

ئادەم ئەسلى كۆرەي كۈن دەيدۇ،
كۈن ئۆزىدىن ياۋلار كۈنلەيدۇ.
يۈرىكىمنى لەختە قان قىلغان...
بىر پاجىئە يازادەپ ئۈندەيدۇ.

ئىرغاي ماپىلىق كەتمەن قولىدا،
بىر قۇچاق زاك تۇتۇپ قولىدا...
چىغىر يولدا كېلەر بىر ئادەم....
ناخشا ھەمرا ئۇنىڭغا يولىدا....

«تاغلارنى ماكان قىلدۇق.
باغلاردىن ئورۇن تەگمەي.
قالغان كۈنىمىز مۇشۇ!...،
رەقىپكە بويۇن ئەگمەي.

ناخشا ئېيتىمەن ئۆزەم،
زېمىنلايدۇ قارا كۆزەم.
يۇرتىمدا مۇساپىرمەن،
ئۆتمەيدۇ مېنىڭ سۆزەم!»

تىلىم-تىلىم يىرتىق تاپىنى،
يەتتە يەردىن ياماق چاپىنى.
تاگدىن تارتىپ ئىشلەپ شامغىچە،
ئېلىپ قايتارتەنە-تاپىنى!...

ئادەم ئەسلى بەختىنى تىلەپ،
ئادەم ئەسلى ئەركىنى كىينەر...
بىر تويۇشنى بەخت بىلگەنىنىڭ.
بەختى لوپنۇر بويىدا تىنار!

مەنمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش ئاتۇشلۇق!
ئالتۇن ئاتۇش سۆزى قوزغاي زوق...
تۇز يۇرتىغا ئۆزى پاتمىسا..
نىمىدىگەن زورلۇق سۈزۈمبۇلۇق!

ئاخىر ئۇنىڭ نىمە گۇنايى...؟
مۇستەقىللىق بولسا مۇددىئايى.
«روناق تاپقۇن قۇتلۇق ئېلىمىز»
دېگەننى ئۈچۈن قىلدى سازايى!

ئۇنىڭ يولىن كەستى دەھشەت ئوق!
قارا قۇيۇن ئىچىدە قوندى تۈن...
بۇ دەھشەتكە گۇۋا بولۇشنى،
ظالىماستىن پاتتى بەلكىم كۈن..!

ئاگلا ئالەم ئاتوم يېرىلدى!
گۈل گىيالار سۇندى، قىرىلدى.
قۇم قۇيۇن قاپلاپ پەلەكنى،
قەبرىلەر مۇچاك - چاك يېرىلدى.

ئوت ئىچىدە قالدى زېمىنى...
كىم دۇنىياغا ئۆتنىڭ تەمىنى..؟
كۆز يېشىنى تۆكۈپ كۆكەرتكەن،
غازاك بولدى ئۇنىڭ چىمىنى..!؟

سەن كۆرمىگەن مۇشۇ قالغانىتى،
قۇرۇق ئەمچەك - بەختىڭ يالغانىتى،
يالىڭاچلىق، ئاچلىقنى بېرىپ،
ئاشلىغىڭنى تارتىپ ئالغانىتى.

ئۆز ئېلىڭگە، ئۆز گىلىرىڭگە،
ئېيتالايسەن ئەرزىڭنى كىمگە؟!
ئايلاندى يۇرت سىناق مەيدانىغا
بەرگەن بەختى شۇمۇ خەلقىمگە.

ئايلاندى يۇرت سىناق مەيدانىغا،
زەردەپ سۇلار تۇرۇزلىدى قانىغا.
نىمە گۇنا قىلدىڭ شۇنچىلىك..؟!
ئەرزىڭنى ئېيت جىمى جاھانغا!

ئەركۆز سىدە كۆرمەك ئېغىر ئىش،
قانچە دەھشەت ئۆتەلەيا شاش.
تۆكۈپ، تۆكۈپ سىلكىنىۋاتقان
ئىمىزيەرگە سابىر قويىدى باش.

يەردىن ئىدا كەلدى: «ئەي پەرزەنت!
تەنلىرىمنى باستى جاراھەت.
ئاتومدىنمۇ زەرەرى يامان،
ماۋۇ بىزنىڭ يولى جاھالەت!

تىز چۆككىنىڭ تىزىراق ئۆلگىنىڭ
يادىمدا يوق سېنىڭ كۈلگىنىڭ،
ئۆلە يارىڭ ئۆلۈش كېرەكمۇ؟
ئارتۇقمىدى ئەلدىن سۆيگىنىڭ.

سەن ئادىرنىڭ نەۋرىسى بولساڭ،
ئازاتلىغىڭنىڭ ئاچقۇچى ئۆجەڭ!
ئاتومدىنمۇ- بوۋىسىدىنمۇ،
كۈچلۈك سېنىڭ غايەڭ، ئىرادەڭ.

نامەرت ئايار.. ئەلدىن كۆچىنى،
ئۆلەڭ دەمدىم، كۆمدىم ئۈچىنى؟
سەن ئالماڭ ئەزىزيارىڭنىڭ،
كىم ئالدۇ ياۋدىن ئۈچىنى؟!

كىم ئالدۇ، سەن ئالماڭ گەر،
ئال ئۆچىڭنى ئەگەر بولساڭ ئەر.
ئالقىنىڭدا تۇرغان ئوغلان تۇغ،
غەزىپىڭنىڭ ئۆزى بىر خەنجەر.

قاناتىڭنى قاتۇرا پەرۋاز،
بۇ كۆرگىنىڭ تېخى باشلام ئاز.
تەبىئەتنىڭ ھۆكۈمى بىر بىلەڭ،
قارا قىشنىڭ ئارقى باھار، ياز.

سابىر يەرنى تىلغاپ تۇردى دەس،
قەست قىلغاننى قىلماق تۇچۈن پەس.
ئۆئوغلىنى تۇغ قىلىپ كۆتۈرۈپ،
خىتاپ قىلدى، دەپ ئىز دېيىتەر بەس،!

بۇ ئاۋازدىن تەۋرەندى تارىم،
يەتكەن چېغى دەپ ئاھۇ- زارىم.
تەگرى تاغ مۇھۇكىردى شىردەك،
ئاگلىسۇن دەپ قۇتلۇق دىيارىم.

ئالمۇتادىن ئا. قۇتلۇق

گېزىت باشلىقى ئارسلان ئالپ تېكىن
باش تەھرىر پەرھات يۇرۇڭقاش
مائاۋىن باش تەھرىر شاخىلىل بوزقۇرت
گېزىتنىڭ تۈركىيە ئىستامبۇلدىكى ئادرېسى:
Ataköy 4. Kısım T.O. Blok No. 89/5
İSTANBUL - TURKEY
Tel. : (0212) 559 83 21
ئىزاھات: گېزىتىمىزدە ئېلان قىلىنغان ماقالىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى ئاپتورلار ئۈستىدە. تەھرىراتتىن ماقالىلار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.
Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. İsim zikredilmeden iktibas edilemez.

دالاي لاما «ئو.ن.پ.ئو»نى زىيارەت قىلدى

سۈرەتلىك خەۋەر: بۇ يىل ٤-ئايدا تىبەت تەشكىلاتىنىڭ سىياسىي-دىنىي لىدېرى دالاي لاما قىسقارتىلما ئاتىلىشى «ئو.ن.پ.ئو» بولغان بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتىنى زىيارەت قىلدى.

بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن دالاي لامانى قارشى ئالدى.

دالاي لاما بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ سۆھبەت زالىدا خىتايدىكى ئىنسان ھەقلىرى توغرىسىدا مەلۇمات بەردى.

ۋەتەنداشلار دىققىتىگە

گېزىتىمىز قوزغالغاندىن بېرى ھازىرغىچە ٥ سان چىقتى. گېزىتىمىز ۋەتەنداشلارنىڭ ئالقىشىغا ۋە قىزغىن مۇشتەرىلىقىغا ئېرىشىپ كەلدى. بىر نەچچە ئايدىن بۇيان ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى كۆپلىگەن ۋەتەنداشلارنىڭ گېزىتىمىز ھەققىدە، نۇرغۇن قىممەتلىك خەتلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق. خەت ئارقىلىق گېزىتىمىزنىڭ ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان داۋاسىدىن مۇجاھىدلىرىمىزنى ئۆزئارا خەۋەرلەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى مەلۇم دەرىجىدە قانائەتلەندۈرەلىگەنلىكىدىن كۆپ خۇرسەن بولدۇق. لېكىن، دەسلەپكى قۇرۇلۇش باسقۇچىدىكى بۇ گېزىت ھەرخىل توسالغۇلاردىن خالىي بولالمىغانلىقى تەبىئىي. بولۇپمۇ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن گېزىتىمىزنىڭ كېيىنكى سانلىرىنى ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ قولىغا ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرەلمىدۇق. بۇ ھەقتە ۋەتەنداشلاردىن كەچۈرۈم سورايمىز.

دۇچ كەلگەن توسالغۇلارنى ھەل قىلىپ، گېزىتنىڭ داۋاملىق ۋەتەنداشلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن گېزىتىمىز ساھەبى ئارسلان ئالپتېكىننىڭ تەستىقلىشى بىلەن مەزكۇر ساندىن باشلاپ، ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان نەشرىيات مەركىزى تەرىپىدىن نەشر قىلىش تەستىق قىلىندى. ئىشىنىمىزكى، ۋەتەنداشلارنىڭ قىزغىن ۋە سەمىمىي ياردىمى بىلەن قىيىنچىلىق ۋە توسالغۇلارنى يېڭىپ كەتكىلى بولىدۇ.

مۇنىخ شەھەر باشلىقى كرىستىيان ئۇدا ئۇيغۇرلارغا ياردەم كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى

«ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى»نىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن گېرمانىيەگە پاناھ تارتىپ كەلگەن ٤ نەپەر شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئىلتىجاسىنى مۇناسىۋەتلىك ئىش بېجىرىش ئىدارىسىنىڭ رەت قىلغانلىقى ھەققىدە، مۇنىخ شەھەر باشلىقى كرىستىيان ئۇداغا مەكتۇپ سۇندى. ئەركىن ئالپتېكىن مەكتۇپتا، بېيجىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ زوراۋانلىققا قارشى ھەرىكىتىگە قاتنىشىپ، شەرقىي تۈركىستاندا تۇرۇش ئىمكانىيىتى بولماي گېرمانىيەگە كەلگەن بۇ ٤ نەپەر ئۇيغۇر ياشلىرى خىتايغا قايتۇرۇلسا، شۇئان تۈرمىگە سولىنىدىغانلىقى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن ئۇدانىڭ ياردەم قىلىشىنى ئىلتىماس قىلدى.

مۇنىخ شەھەر باشلىقى ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكىنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىنگە جاۋاب خەت يېزىپ، ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئىلتىجاسىنى رەسمىيەت بويىچە قوبۇل قىلىشقا ياردەم كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئەركىن ئالپتېكىننىڭ تەشەببۇسى بىلەن گېرمانىيىدىكى «تىبەتنى قوللاش گۇرۇپپىلىرى» ۋە «يوق بولۇش تەھدىتى ئىچىدە قالغان مىللەتلەرنى قوغداش دەرنىكى» ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئىلتىجاسىنىڭ قوبۇل قىلىنىشىغا يېقىندىن ئالاقىدار بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بۇ خەۋەر مۇنىختا چىقىدىغان ئېنگلىزچە ژۇرنال «ئىش ئايلىق بۇلېتېنى»دىن ئېلىندى.

دەھشەتلىك پاجىئە

بۇ خەۋەر، تۈركىيەدە چىقىدىغان «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتىنىڭ 1994-يىل 9-ئاينىڭ 15-كۈنىدىكى خەۋىرىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى. خەۋەردە مۇنداق دېيىلىدۇ: «خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستان لوپنۇر رايونىدا ئېلىپ بارغان ٣٥ نەچچە قېتىملىق ئاتوم سىنىقى رادىئاتسىيە تەسىرى شەرقىي تۈركىستان خەلقىغىلا ئەمەس، قازاقىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق قوشنا دۆلەت خەلقىغىمۇ ئېغىر بالايى-ئاپەتلەرنى كەلتۈردى.

خەۋەردە يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بۇ سۈرەت دۇنيا مەتبۇئاتلىرىدا تۇنجى قېتىم «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتىدە بېرىلدى. بۇ خەلقئارا «ئىنسان ھەقلىرى كونفېرانسىيونى» بىلەن «مۇھىت ئاسراش تەشكىلاتى»غا بىرىنچى قول ماتېرىيال بولۇپ تونۇلدى.»

خەۋەرنىڭ ئاخىرىدا، ئالىملارنىڭ ئىلمىي مۇلاھىزە تەتقىقات نەتىجىلىرىدىن قارىغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى لوپنۇردا ئاتوم سىنىقى ئېلىپ بېرىشنى داۋاملاشتۇرسا، ٣٥ يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە، شەرقىي تۈركىستان ۋە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرىگە تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان ئېچىنىشلىق پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقى بايان قىلىندى.